

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

НАУКОВИЙ ВІСНИК

МИКОЛАЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

№ 1 (17)

квітень 2017

Внесено до Переліку фахових видань України
(наказ МОН України від 12.05.2015 № 528)

Миколаїв
МНУ імені В. О. Сухомлинського
2017

УДК 159.9
ББК 88
Н 34

Рекомендовано до друку рішенням наукової ради
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського
(протокол № 6 від 27 квітня 2017 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Валерій БУДАК академік НАПН України, доктор технічних наук, професор, голова редакційної колегії;
Ірина САВЕНКОВА доктор психологічних наук, доцент, головний редактор.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Тамара ГОВОРУН доктор психологічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії соціальної психології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України;
Ольга ПЕТРУНЬКО доктор психологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського;
Михайло ТОМЧУК доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та розвитку особистості Вінницького обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників;
Людмила СЕРДЮК доктор психологічних наук, доцент, завідувач лабораторії психології особистості імені П. Р. Чамати Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України;
Юрій ШВАЛБ доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
Микола ДІДУХ доктор психологічних наук, доцент кафедри психології Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського;
Яків КОЛОМІНСЬКИЙ доктор психологічних наук, професор кафедри вікової і педагогічної психології Закладу освіти «Білоруський державний педагогічний університет імені Максима Танка» (Республіка Білорусь);
Ольга АЙМАГАНБЕТОВА доктор психологічних наук, професор кафедри загальної й етнічної психології Казахського національного університету імені аль-Фарабі (Казахстан);
Надія САРАЄВА доктор психологічних наук, професор кафедри теоретичної і прикладної психології Забайкальського державного гуманітарно-педагогічного університету (Російська Федерація);
Віктор ПАНОВ доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент РАО, завідувач лабораторії емоційної психології розвитку Федерального державного бюджетного наукового закладу «Психологічний інститут Російської академії освіти» (Російська Федерація);
БЕАТА АННА ЗЕМБА доктор гуманітарних наук у галузі опікунської та соціальної педагогіки, ад'юнкт кафедри соціальної педагогіки Жешувського університету (Республіка Польща);
УРСУЛА ГРУЦА-МОНСІК доктор педагогічних наук, професор Інституту Педагогіки Жешувського університету (Республіка Польща).

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Валентина СЕМИЧЕНКО доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології та педагогіки Університету сучасних знань;
Олександр ТІМЧЕНКО доктор психологічних наук, професор, головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії екстремальної та кризової психології Національного університету цивільного захисту України.

Н 34 **Науковий вісник** Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Психологічні науки : збірник наукових праць / за ред. Ірини Савенкової. — № 1 (17) квітень 2017. — Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського 2017. — 246 с.

ISSN 2078-2128

У збірнику наукових праць опубліковано статті з актуальних проблем психологічної науки. Зокрема, акцентовано увагу на професійному зростанні майбутніх практичних психологів, психічному стані особистості в умовах надзвичайних ситуацій, історичній психології, психології дітей тощо.
Видання адресоване науковцям, практичним психологам, викладачам студентам вищих навчальних закладів, а також тим, хто цікавиться розвитком психологічної науки.

УДК 159.9
ББК 88

ISSN 2078-2128

© Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, 2017

ЗМІСТ

Алла АВЕР'ЯНОВА	Професійний успіх як основа самореалізації особистості	7
Ганна АФУЗОВА	Розвиток дитини як суб'єкта гендерної соціалізації в умовах дизонтогенезу	12
Костянтин БАБАК	Взаємозв'язок і динаміка особистісного та професійного розвитку студентів педагогічного ВНЗ I-II рівня акредитації	17
Олена БІЛЮК	Особистісні трансформації майбутніх психологів у навчальному процесі ВНЗ	23
Віктор БОШТАН	Диференціація соціальної тривожності та окреслення її основних маркерів	28
Жанна ВІРНА	Психологічні координати конструктивного самозбереження особистості	35
Галина ГАНДЗІЛЕВСЬКА, Вікторія ПОЛІЩУК	Роль сценарних установок у процесі соціокультурної адаптації українських емігрантів	41
Мирослава ГАСЮК, Марія ДЗЮБИНСЬКА	Оцінка якості життя батьків дітей, хворих на епілепсію	47
Анна ГІЛЬМАН	Емоційно-вольова саморегуляція у формуванні саногенного мислення студентської молоді	51
Світлана ГРАБІЩУК, Олег БЕЗВЕРХИЙ	Моделі самоактуалізації в сучасній психології	56
Ольга ГРІНЬОВА	Екзистенційно-суб'єктний підхід до вивчення проектування життєвого шляху особистістю юнацького віку	62
Наталія ІВАНОВА	Психологічний погляд на проблему мазохізму	67
Ірина KALYUZHNА	The problem of professional self-identification of high-school pupil: theoretical aspect	74
Костянтин КИСЕЛЬОВ, Микола САВРАСОВ, Юлія ФОМІЧОВА	Теоретичні аспекти творчого розвитку особистості майбутнього вчителя початкової школи	78
Оксана КІКІНЕЖДІ	Становлення гендерної ідентичності у старшому дошкільному віці: суб'єктний вимір	82
Наталія КОРЧАКОВА	Розвиток основ просоціальної поведінки у ранньому дитинстві	90
Ірина КУЧМАНИЧ, Ася ЛИСОГОР	Значущість розвитку особистісної зрілості в процесі професійної підготовки студентів-психологів	96
Ірина ЛИТВИНЕНКО	Професійна підготовка студентів-психологів до роботи з підлітками схильними до бродяжництва	101
Ірина ЛИТВИНЕНКО, Ігор ХОТЕНОВ	Синдром емоційного вигорання у медичних працівників хірургічної спеціалізації	109
Леся ЛИТВИНЧУК	Застосування музичних зразків у психологічній роботі з залежними від опіоїдів та співвіднесення їх з об'єктивними показниками функціонального стану організму	115

Ганна НАЙДЬОНОВА	Проблема психосексуального розвитку дітей із інтелектуальною недостатністю	122
Елліна ПАНАСЕНКО	Експеримент як провідний еміричний метод наукового дослідження в психології: теоретичний аспект	127
Ольга ПЕТРУНЬКО, Катерина ВЕРЛАН	Емоційні стани жінок під час вагітності як чинник впливу на здоров'я майбутньої дитини	134
Дмитро ПРАСОЛ	Практична реалізація алгоритму-схеми у підготовці педагогів-психологів до роботи з дітьми молодшого шкільного віку в ситуації смерті одного з батьків	138
Олена ПРОСКУРНЯК	Психолого-педагогічні технології формування адекватної комунікативної поведінки учнів з інтелектуальними порушеннями	146
Наталя РОЖАНСЬКА	Вибір спеціальності споживачами освітніх послуг ВНЗ: соціально-психологічний аналіз у контексті вчення Г. Сковороди про споріднену працю	150
Каріна САНЬКО	Особливості емоційного інтелекту в осіб, які знаходяться у складних життєвих обставинах	157
Оксана СЕРГЄЄНKOBA	Життєвий успіх як когнітивна категорія студентів	163
Наталя СЕРДЮК	Чинники становлення фізичного «образу Я» у підлітковому віці	169
Юлія СІДЕНКО	Перинатальний період розвитку психіки суб'єкта у світлі психодинамічної парадигми	173
Олеся СТОЛЯРЧУК	Динаміка пріоритетів професійної діяльності сучасних студентів	179
Олександр ТИМЧЕНКО, Катерина КРАВЧЕНКО	Реакції бойового стресу у військовослужбовців – учасників антитерористичної операції	185
Ігор УЛИЧНИЙ	Психологічна підтримка особистості учня в процесі професійної орієнтації в сучасній загальноосвітній школі	192
Юлія ЧИСТОВСЬКА	Психофізіологічні детермінанти рис особистості	198
Володимир ШЕВЧЕНКО, Дарія ДЖОГАН	Мотивація професійної діяльності майбутнього психолога	203
Володимир ШЕВЧЕНКО, Світлана МАКУШЕВА	Криза професійного становлення студента-психолога	207
Володимир ШЕВЧЕНКО, Наталя ПОЛЄШКО	Феномен психічного вигорання у студентів психологів	211
Олена ШЕВЧУК	Інноваційні технології формування професійної суб'єктності майбутніх психологів: результати дослідження	216
Олексій ШЕВЯКОВ, Павло ЛУКОЯНОВ, Ігор ШРАМКО	Ціннісні орієнтації в контексті якості життя людини	222
Юрій ШИРОБОКОВ	Психологічні характеристики різноманітних видів військового полону	227
Оксана ШПОРТУН	Гумористичні методики в психотерапії та консультуванні	234

РЕЦЕНЗІЇ

Ольга КРАСНИЦЬКА	Символічна регуляція дій і вчинків особистості у психологічному вимірі	241
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	243

UDC 373.5.091

Ірина Калюжна

м. Київ

irasecret@yandex.ua

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

В даній статті проаналізовано поняття професійного самовизначення особистості, виділено підходи до розуміння професійного самовизначення. Розглянуто основні зовнішні та внутрішні чинники усвідомленого вибору професії.

Ключові слова: професійне самовизначення, зовнішні чинники вибору професії, внутрішні чинники вибору професії, старшокласники, мотиви вибору професії, цілісна картина майбутнього, усвідомлений вибір професії.

И.П. Калюжная

ПРОБЛЕМА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ СТАРШЕКЛАСНИКА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Проанализировано понятие профессионального самоопределения личности, выделены подходы к пониманию профессионального самоопределения.

Рассмотрены основные внешние и внутренние факторы осознанного выбора профессии.

Ключевые слова: профессиональное самоопределение, внешние факторы выбора профессии, внутренние факторы выбора профессии, старшеклассники, мотивы выбора профессии, целостная картина будущего, осознанный выбор профессии.

I.P. Kalyuzhna

THE PROBLEM OF PROFESSIONAL SELF-IDENTIFICATION OF HIGH-SCHOOL PUPIL: THEORETICAL ASPECT

This article is dedicated to analysis of the concept of the person's professional self-identification, and approaches are specified to understanding of professional self-identification. It shows the main external and internal factors of the conscious choosing a profession.

Key words: professional self-identification, external factors of choosing a profession, internal factors of choosing a profession, high school students, motivation behind choice of profession, complete picture of the future, a conscious choice of profession.

The problem. Long time the problem of professional self-identification was not considered and it had not a status of separate approach in science; it was reviewed within the scope of social demand in specific areas of professional training. And this fact limited the scope of professional self-identity. Nowadays the issue of profession choice of pupils becomes more important, because of social demand for purposeful professionals in the modern environment of emerging market economy. That is why there is a need to implement an effective school program of professional self-identification of high-school pupils.

Analysis of recent research and publications. The variety of different approaches to address the problem of professional self-identification was caused by the complexity of this issue, its cultural and historical conditioning. The problem of professional self-identification was reviewed by psychologists, sociologists, and teachers. Some of them were: N. Berdiaiev, E. Hinzberh, A. Holomshtok, M. Zapopadlyvyi, E. Klimov, S. Kriahzhde, D. Leontiev, F. Parsons, N. Pobirchenko, V. Poliakov, N. Priazhnykov, S. Rubinshtein, O. Serhieienkova, D. Kholland, S. Chystiakova. Scientists consider professional self-identification as an integral feature of personality that promotes awareness and implementation of strategies for independent professional choice, which is manifested in the moral, physiological and practical readiness to develop and implement professional intentions and aspirations. In independent Ukraine the problem of professional

self-identification has been actively explored by scientists, mostly psychologists. The main attention was paid to the problems of vocational guidance of students (E. Neverkovych, N. Samoukina, V. Noskov) professiography (B. Fedoryshyn), professional orientation (O. Dubaseniuk, T. Hryshenkova, V. Paramzin) professional socialization (L. Mitina), self-knowledge (V. Orlov, E. Bobrova), consciousness (S. Vaskovska, L. Mitina, V. Slastonin, A. Shutenko), self-development (O. Anisimov, R. Aiazbekova, O. Romanovskyi), self-fulfillment (I. Krasnoshchok, T. Rozova), self-accomplishment (V. Semychenko). But psychological factors of professional self-identification are not fully described still.

Therefore, **the purpose** of the article is to analyze domestic and foreign scientific studies on the issue of professional self-identification factors and choice of profession.

The main material. Professional self-identification is the process of making individual decisions about the choice of future employment: what profession to choose, to what social group to belong to, with whom to work. Professional self-identification means to be aware of yourself as the subject of a specific future professional activity; to make self-assessment and to match own capabilities to the psychological demands of profession; to be aware of own role and responsibility for the successful implementation and realization of own abilities; to do self-regulation of purposeful behavior [5].

The deep research of the profession choice greatly enriched the theory and practice in the field. Professional self-identification is considered as one of the most important manifestations of mental development of man which helps to join some professional community and more broadly – to join the social community.

Recent years, more and more domestic psychology studies associated the choice of professional self-identification with personal life-style choice, and personal self-identification. When person chooses a profession, he shapes his life-style, he connects his future professional status to his life values. This approach developed K. Abulkhanova-Slavskaya, M. Hinzburh, E. Holovakha and others. More

consistent and versatile were works on this subject by E. Zeer, E. Klymov, N. Priazhnikov.

Methodological foundations of the psychological approach to the study of self-identification were made by S. Rubinshtein. The problem of professional self-identification was examined in the context of the determination, and the principle that states that external causes refract through the internal conditions [8].

S. Chystiakova studied professional self-identification as readiness to choose profession, she defined it as a stable integrated system of professionally important qualities of the individual.

According to N. Priazhnykov, the essence of professional self-identification for person is finding his own meaning of the chosen profession in a particular socio-economic situation; it is also finding the meaning in the process of self-identification. [6]

E. Zeier considered the problem of professional self-identification in the context of a new field of applied psychology – the psychology of profession. Professional self-identification is characterized by:

1. Selective attitude to the world of professions.
2. Individual characteristics of the person, the demands of the profession and socio-economic conditions influence the choice of profession.
3. A person makes self-identification throughout his life.
4. External events have impact on self-identification (graduation, change of residence, etc.).
5. Self-identification is closely connected to the actualization, and social maturity of a person. E.F. Zeier noted that professional identity is an important factor of self-identity in a particular profession and culture in general.

P. Shavir showed the internal contradictions of the process of professional self-identification. He considered the choice of profession as a process of personal development driven by internal personal conflict. P. Shavir stated that to do professional self-identification one should have: a certain level of abstract thinking; the adequacy of self-evaluation; strong-will; good working ability; some

work and life experience; a sufficient level of maturity; well-defined professional orientation [10].

In his scientific works of E. Hinzberh pointed out that making the choice of profession is a process that does not happen instantaneously, but takes a long period. This process includes series of “intermediate solutions” that eventually lead to the final choice. Each intermediate solution is important because it restricts freedom of choice further and decreases the opportunity to achieve new goals. E. Hinzberh stated that the process of selection has three stages:

1. Stage of fancy (takes the child up to 11 years).
2. Hypothetical stage (from 11 to 17 years).
3. Realistic stage (17 years and above).

According to the author, the essence of professional self-identification is the search and finding personal meaning in chosen profession, and in the process of this selection itself. [4]

D. Zakatnov thought that giving the students assistants in exploring their own creative intellectual, moral and aesthetic potential would solve the problem of professional self-identification. In his works the scientist emphasized that vocational guidance does not end after the profession is chosen, it is relevant throughout life [2].

Choosing a profession is inextricably linked with the essential characteristic of adolescence such as orientation to the future; awareness of himself as a member of society, the need to solve the problems of his own future. That's why E. Holovakha studied holistic picture of the future in the mind of young people who are in a situation of profession choice. The professional self-identification for young man has less to do with his life experience, than with his ideas about future. This picture has promising character and contains life values, plans, guidance and vital purpose that determinate professional self-identification. The prospect of the future, which is formed in one's mind and influences the process of professional self-identification is characterized by a certain level of mental and social development of the individual. [1] An important indicator of professional

perspective is realistic connection of life and professional expectations, values and life goals with professional plans, the ability to link them to the actual situation. On the basis of his research E. Holovakha concluded that when guiding high school pupils to the choice of future profession, special attention should be paid to personal and subjective factors. Personal life orientation and purpose, vision of the future and of himself, the level of mental development and emotional features play a primary role in professional self-identification; and the role of matching abilities with the requirements of a particular profession is much less. [1]

Professional self-identification manifestoes in emotive attitude of the individual to his place in the world of professions. It is determined by socio-economic conditions, interpersonal relationships in a group, age and professional crises, but the leading role belongs to the individual's activity, his responsibility for own development. Professional self-identification is an important factor of personal fulfillment in a particular profession and in culture.

Take a look at factors of professional self. The essential factors of career choices include: age, personality awareness (self-knowledge, knowing the requirements of the profession and of the labor market) and the level of aspirations. High school pupils face the need of making professional self-identification, and own life way choice. The choice of profession is the center of psychological situation of older pupils.

An important factor in profession choice of high school pupils is the motivation of the choice. The most often the dominant motivation factor is the level of income. However, there are other important factors such as: interest to work, good staff, convenient location, presence of other additional benefits. Therefore a pupil has to determine which motive is the most important for him when choosing a profession. E. Pavliutenkov listed some reasons for choosing the profession:

1. Social – to be useful for society.
2. Moral - to be in the team, to participate in team work, to improve own spiritual world.

3. Aesthetic – to feel joy at work, to realize the beauty of work.
4. Cognitive – to use all his skills, and constantly improve himself.
5. Creative –to have the opportunity for creative growth, be original at work.
6. Related with the content of the profession – to have a great mental or physical burden.
7. Material – to get a good wage, to have a sustainable future.
8. Prestige – to be valued among friends and comrades, rapid educational and career growth.
9. Utilitarian - to work in the city, in the community, to be provided with study in high educational institution. [4]

It is believed that a person consciously chooses a profession if he is taking into account the social, moral, educational and material motives. Along with it there are internal and external, positive and negative reasons. Internal motives of choice is the social and personal significance of the profession, the pleasure that brings the work due to its creative nature, the possibility of communication, leadership above another person, etc. Internal motivation arises from the needs of the person, therefore the person works with pleasure, without external pressure. External motivation includes earning, the pursuit of high social status, fear of condemnation, failure, etc. External motivation can be divided into positive and negative. Positive includes: financial security, career opportunities, approval of team, prestige – i.e. incentives that drive person to make efforts. Negative reason includes personal pressure by punishment, criticism, condemnation, etc. The advantage of internal reasons is most effective in terms of job satisfaction and productivity [4].

E. Klymov named such factors of profession choices:

1. Analysis of one's interests and aptitudes.
- 2 Skills.
3. Prestige of chosen profession.
4. Knowledge about it.
5. Taking into account the opinion of parents.

6. Taking into account the opinion of classmates, friends and peers.
7. Taking into account the market needs.
8. Presence of a program of action in choosing and achieving professional goals. [3]

According to F. Parsons, there are three main factors of a successful career choices:

1. Proper self-assessment of own abilities, interests, aspirations, opportunities and constraints.
2. The knowledge of what is necessary for successful activity in the chosen profession.
3. The ability to match the results of self-assessment with requirements of the profession [7].

V. Safin identified the following factors of career choices:

1. Definition of own goals and values, taking into account the requirements of the group, collective, society and own possibilities, environmental conditions.
2. Conscious activity aimed at realization of the individually selected values and self-actualization. [9]

Conclusions and recommendations for further research.

In our future studies we will allocate the external and internal factors of profession choice. Professional self-identification of high school pupils is due to the ability of a teenager to match the knowledge about themselves with information about professions. The core of professional self-identification is a conscious choice of profession according to own characteristics and capacity, requirements of professional activity and socio-economic conditions of the environment. Making the decision about profession, one should manage certain processes of emotional, intellectual spheres and be able to evaluate available options based on their difficulty, occupation, and expected results.

For professional self-identification pupils should intensify their individual characteristics; make self-assessment when comparing himself with knowledge about the necessary level of professionally important qualities desired in chosen

profession; develop the desire for self-development. In addition, it is important to teach pupils to analyze the situation during the career choices and to identify conditions that can change.

When doing professional self-identification pupil moves from being an object influenced by society, government and NGOs to becoming a subject of own activity, he also ceases to be an object of programming from outside. This means that at different stages of professional development (career choices, vocational training, and independent activity) there is a psychological restructuring of the individual through qualitative changes that lead to a new level of integrity.

List of references.

1. EI Golovakha Zhyznennaya perspective and Professional samoopredelenye young people / EI Golovakha. - K.: Naukova Dumka, 1988. - 144 p.
2. Zakatnov DA professional education of future skilled workers: The manual / DA Zakatnov. - K., 2012. - 581 p.
3. Klimov EA How to Select profession. - M., 1990. - 159s.
4. The YM Pavlyutenkov Professional orientation of students. - K.: Soviets. School, 1983. - 152 p.
5. Prihodko YA, Yurchenko V. Psychological Dictionary Directory: Teach. guidances. - K.: Caravel, 2012. - 328 p.
6. Pryazhnykov, MS Psychology of work and human dignity: Textbook. manual / MS Pryazhnykov, EY Pryazhnykova. - M.: Academy, 2003. - 480 p.].
7. Psyholohycheskaya diagnostics. Uchebnoe posoby / Ed. KM Gurevich and EM Borysovoy. M.: URAO, 1997.
8. Rubinstein SL GENERAL Principles of Psychology: In 2 t. - M.: Pedagogika, 1989.- 328 p.
9. VV Sinyavsky, Marshavin YM Avdeev LG, MA Miropolska Vocational guidance in public employment services: Training. Ref. / Pod Society. Ed O.V.Kyrychuka. - K.: NCI DSZU, 2009. - 230 p. - C.12.
10. Shavyr PA Psychology PROFESSIONAL samoopredelenyya in early adolescence. - M., 1981. - 95 pp.].